

HRVATSKO DRUŠTVO ZA PRIMIJENJENU LINGVISTIKU

**PRIMIENJENA LINGVISTIKA
U HRVATSKOJ - IZAZOVI
NA POČETKU XXI. STOLJEĆA**

ZBORNIK

UREDNICI

DIANA STOLAC
NADA IVANETIĆ
BORIS PRITCHARD

ZAGREB - RIJEKA, 2002.

Adresa uredništva:

Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku
Association croate de linguistique appliquée
Croatian Applied Linguistics Society

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
Trg Ivana Klobučarića 1, 51000 Rijeka
Hrvatska / Croatie / Croatia

Tel: +385 (0) 1 6120 208, + 385 (0) 1 6120 055
+385 (0) 51 315 250
Fax: +385 (0) 1 6156 879, +385 (0) 51 315 228

e-mail: hdpl@ffzg.hr
[http:// www.ffzg.hr/hdpl](http://www.ffzg.hr/hdpl)

Žiro račun: 30101-678-35300

Zbornik se izdaje uz novčanu potporu
Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Suizdavač:
Grafrade, d.o.o.

Likovno rješenje naslovne stranice:
Maja Žagar
Dunja Stolac

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Sveučilišna knjižnica Rijeka
81'33(082)

CIP 06/2002

PRIMIENJENA lingvistika u Hrvatskoj : izazovi na početku
XXI. stoljeća : zbornik / urednici Diana Stolac, Nada Ivanetić,
Boris Pritchard. - Zagreb ; Rijeka : Hrvatsko društvo za
primijenjenu lingvistiku : Grafrade, 2002. - XIV, 578 str. ; 24 cm

Bibliografija uz svaki rad. - Sažeci na više jezika.

100707088

Anita Hrnjak

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb

CRNO-BIJELI SVIJET FRAZELOGIJE (NA MATERIJALU HRVATSKIH I RUSKIH FRAZEMA)

U određenom broju frazema koji kao komponentu sadrže boju za izgradnju frazeološkog značenja presudna je simbolika boje koja pobliže određuje druge komponente frazema, a značenje cijelog frazema zbog njene simbolike poprima pozitivan ili negativan predznak. Nasuprot tome, u nekim frazemima boja se javlja samo kao vizualni dio semantičkog taloga na temelju kojeg dolazimo do frazeološkog značenja.

1. Uvod

Boje su važan i nezaobilazan element čovjekove percepcije izvanjezične stvarnosti i ne čudi činjenica da igraju zapaženu ulogu u jeziku kao odrazu te stvarnosti. Važnost boja kao dijela čovjekovog konceptualnog viđenja svijeta odraženog u jeziku vidljivo je osobito u frazeologiji jer se u njoj ogleda struktura metaforičkog poimanja svijeta.

Baveći se frazemima hrvatskog i ruskog jezika s komponentom boje¹ zaključila sam da su daleko najbrojniji u oba jezika frazemi koji u svom sastavu kao komponentu sadrže akromatsku crnu ili bijelu boju, a u određenom broju frazema zajedno se pojavljuju u sastavu istog frazema i crna i bijela boja. Riječ je o bojama koje unose u jezik najviše simbolike kao dva suprotna pola vrijednosne ljestvice i logično je da nam se nameće pitanje u kojoj mjeri i kako njihova simbolika određuje frazeološko značenje.

2. Crna boja kao komponenta frazema

Crna se boja može smjestiti s objiju strana kromatske ljestvice tako da označava i granicu toplih i granicu hladnih boja, ali njeno simboličko značenje najčešće se

¹ Prikupljajući frazeološke jedinice hrvatskog jezika koristila sam *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* J. Matešića, dok sam frazeološke jedinice ruskog jezika ispisivala iz *Frazeološkog rječnika ruskog jezika* u redakciji A. I. Molotkova i *Rusko hrvatskog ili srpskog frazeološkog rječnika* u redakciji A. Menac, uzimajući u obzir samo frazeme u kojima je provedena djelomična ili potpuna desemantizacija.

povezuje sa hladnim i negativnim aspektom crnog. Za ljudsku svijest crna se boja doima neprozirnom, gustom, teškom i zato se povezuje s tugom, pesimizmom i nesrećom. Crno je i sve što povezuje sa zlom, tj. sa svime što se protivi Božjoj volji, ali i ljudskim zakonima i moralu.²

Frazemi koji u svom sastavu kao komponentu sadrže crnu boju mogu se prema značenju podijeliti u nekoliko grupa.

1. Frazemi koji se odnose na bespravnost, nemoralnost, ono što se protivi ljudskim i moralnim zakonima:

crni anđeo - zlo biće, vrag
crna kuća - tamnica
crni fond - novac prikupljen za bespravne isplate³

чёрное дело - zločin
с чёрного хода - pomoću protekcije

2. Frazemi koji upućuju na pesimizam, teška i nesretna vremena za čovjeka:

crni petak - loš dan, teško vrijeme
crni oblaci nadvijaju se nad kim - predstoji komu velika nesreća
crno se piše komu - prijeti komu nesreća, zlo
granulo komu crno sunce - doživjeti nesreću
gledati crno - biti pesimističan
gledati (promatrati) kroz (na) crne naočale - biti pesimističan

чёрный день - teško vrijeme, nesreća
чёрный день наступил для кого - proživljavati teško, nesretno doba
видеть (представлять) в чёрном свете - biti pesimističan

3. Frazemi koje povezuje pojam smrti:

biti pod crnom zemljom - biti mrtav
pokrila koga crna zemlja - umro je
sastaviti koga s crnom zemljom - prouzrokovati čiju smrt
otići pod crnu zemlju - umrijeti
otjerati (poslati) koga pod (u) crnu zemlju - prouzrokovati čiju smrt
dopasti crna ruha - žaliti koga nakon smrti
obučiti se (zaviti se) u crno - ožalostiti se zbog čije smrti
zaviti koga u crno - ožalostiti koga prouzročivši čiju smrt⁴

4. Frazemi koje objedinjuje značenje "nepovoljno, loše prikazivati koga, govoriti o kome"
naslikati/slikati koga, što u crnim bojama
prikazati/prikazivati koga, što u crnoj boji

изобразить/изображать в чёрных красках

5. Preostali frazemi hrvatskog i ruskog jezika sa crnom bojom kao komponentom nisu objedinjeni nekim zajedničkim značenjem, pa ih navodim pojedinačno:

crna ovca - osoba koja odstupa od sredine svojim postupcima

чёрная кость - naziv za siromašnog čovjeka, nepriviligirani sloj u Rusiji u 19. stoljeću
чёрная кошка пробежала (проскочила) между кем - dogodila se svada

Znajući da je crna boja u ljudskoj svijesti opterećena negativnim konotacijama ne čudi činjenica da svi navedeni frazemi značenjski nose negativan predznak.

3. Bijela boja kao komponenta frazema

Bijela je boja zbog svoje svjetlosti i sjaja gotovo u svim kulturama pozitivnog predznaka. Takav simbolizam bijele boje proizlazi iz promatranja prirode u kojoj se bijela boja pojavljuje kao boja svitanja i dnevne svjetlosti, najava rođenja i početka dana. Kao potpuna suprotnost crnoj boji ona u čovjeku budi nadu, jer označava život, prosvjetljenje i sreću.

Frazeme hrvatskog i ruskog jezika sa bijelom bojom kao komponentom također možemo podijeliti prema njihovom značenju.

1. Frazemi koji se odnose na starost:

bijela brada - star čovjek
bijele godine - starost

Ovim frazemima možemo pridružiti i jedan frazem koji ukazuje na inteligenciju i iskustvo kao osobine koje čovjeku nose godine:

bijela glava - pametna, iskusna osoba,

te jedan frazem čije se značenje „ostati usidjelica“ također povezuje sa starošću:

plesti bijele vlasi

2. Hrvatski frazem sa značenjem „izuzetak, rijedak i neobičan čovjek“:

bijela vrana

i njegov ruski ekvivalent po značenju, leksičkom sastavu i gramatičkoj strukturi:

белая ворона

3. Frazem hrvatskog jezika sa značenjem "biti prezauzet, teško raditi":

ne vidjeti bijela dana

² U tumačenju simboličkog značenja oslanjala sam se na *Rječnik simbola* J. Chevaliera i A. Gheerbranda.

³ Ovaj frazem ima i drugo, blaže značenje "novac koji se štedi za nepredviđene troškove ili teška vremena", ali ono nije zabilježeno u *Frazeološkom rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* J. Matešića.

⁴ Ovakav tip frazema ne postoji u ruskom jeziku jer se za crnu odjeću kao znak žalosti za umrlom osobom upotrebljava poseban leksem *траур*.

i njegov ruski značenjski ekvivalent:

не видать (не видеть) белого света

4. Frazemi koji se odnose na žensku ili mušku osobu kojoj je partner odsutan na duže vrijeme:

bijela udovica

bijeli udovac⁵

5. Preostale frazeme sa bijelom bojom kao komponentom navodim pojedinačno, jer ne postoji značenje koje bi ih objedinilo:

gledati koga bijelo - promatrati sa nerazumijevanjem, glupo
i bijelo ispod nokta (ispod nokata, pod noktom, pod noktima) - sve
ne pomoliti/не помалити ni bijela zuba - šutjeti

белая кость - naziv za bogatog čovjeka, privilegirani sloj u Rusiji 19. stoljeća
в белых перчатках - oprezno, pažljivo
доводить/довести до белого каления - izbaciti iz takta, razbjesniti koga
шить белыми нитками - nevjesto prikriveno

S obzirom na činjenicu da svi frazemi koji kao komponentu sadrže crnu boju značenjski nose negativan predznak očekujemo da bijela boja kao suprotni pol simboličke vrijednosne ljestvice nosi izrazito pozitivan predznak, no analiza ne potvrđuje u potpunosti takvo očekivanje. Većinu navedenih frazema možemo odrediti kao neutralne, tj. nisu opterećeni pozitivnim ili negativnim predznakom.

4. Crna i bijela boja kao komponente frazema

Postoje i takvi frazemi hrvatskog i ruskog jezika koji imaju u svom sastavu i crnu i bijelu boju, a prema frazeološkom značenju moguće ih je grupirati na sljedeći način:

1. Hrvatski i ruski frazem sa značenjem „*svjesno prikazati što lažnim*“:

proglašavati/proglasiti crno za bijelo

принять/принимать белое за чёрное

2. Frazemi hrvatskog i ruskog jezika sa značenjem „*napismeno, jasno*“:

crno na bijelo (na bijelom, na bijelu)

чёрным по белому

⁵ U ruskom jeziku ne postoje frazemi takve strukture, a kao njihove značenjske ekvivalente možemo navesti frazeme *соломенный вдовец* i *солеменная вдова*. U hrvatskom jeziku nisam pronašla potvrdu za postojanje frazema iste strukture i značenja koji bi se odnosio na osobu muškog spola, iako je u upotrebi takav frazem koji se odnosi na žensku osobu - *slamnata udovica*.

3. Preostale frazeme u kojima se pojavljuju i crna i bijela boja navodim pojedinačno, jer ih je nemoguće grupirati prema zajedničkom značenju:

čuvati (ostavljati, skupljati) bijele novce za crne dane - štedjeti

ne reći ni crne ni bijele - šutjeti, ne reći svoje mišljenje
od crna učiniti bijelo - pokušati izvesti nemoguće

принять/принимать белое за чёрное - prevariti se

Za razliku od skupine frazema koji sadrže samo bijelu boju kao komponentu i neutralni su s obzirom na njenu pozitivnu simboliku u frazemima koji sadrže i bijelu i crnu boju imamo drugačiju situaciju. U njihovom sastavu simbolika bijele boje igra važniju ulogu, jer se frazeološko značenje u njima gradi na kontrastu crne i bijele boje, dviju boja koje stoje na suprotnim krajevima kromatske ljestvice i simbolički su potpuno suprotnog predznaka.

5. Utjecaj boje na izgradnju frazeološkog značenja⁶

Boja kao komponenta frazema utječe na izgradnju frazeološkog značenja na dva bitno različita načina.

a) U frazemima hrvatskog jezika tipa:

crni andeo - zlo biće, vrag; *crni petak* - loš dan, teško vrijeme; *naslikati/slikati koga, što u crnim bojama* - loše prikazivati koga, govoriti o kome; *crno se piše komu* - prijeti komu nesreća,

te ruskim frazemima kao što su:

чёрный день - teško vrijeme, nesreća; *чёрное дело* - zločin; *изобразить/изображать в чёрных красках кого* - loše prikazivati koga, govoriti o kome; *чёрный день наступил для кого* - doživio je nesreću, teško vrijeme,

za izgradnju frazeološkog značenja presudna je simbolika boje koja pobliže određuje druge komponente frazema, a značenje cijelog frazema zbog njene simbolike poprima pozitivan ili negativan predznak.

b) U frazemima hrvatskog jezika poput:

crna ovca - osoba koja odstupa od sredine svojim postupcima; *bijela glava* - pametna,iskusna osoba; *ni crno pod noktom (pod noktima)* - ništa,

⁶ U ovom članku ograničit ću se na razgraničenje dvaju načina na koji boja kao komponenta može utjecati na izgradnju frazeološkog značenja i neću ulaziti u analizu uspostavljanja značenja svakog pojedinog frazema.

te ruskim frazemima tipa:

чёрная кошка пробежала (проскочила) между кем - dogodila se svada; *белая ворона* - izuzetak, neobičan čovjek; *в белых перчатках* - oprezno, pažljivo,

boja nije opterećena svojim simboličkim značenjem i pojavljuje se kao vizualni dio semantičkog taloga na temelju kojeg dolazimo do frazeološkog značenja.

6. Zaključak

Provedena analiza frazema hrvatskog i ruskog jezika koji kao komponentu sadrže crnu i/ili bijelu boju dovodi nas do zaključka da crna boja kao komponenta snažno utječe svojom simbolikom na frazeološko značenje i daje većini frazema koji je sadrže negativan predznak, dok pozitivna simbolika bijele boje dolazi do izražaja tek kad se pojavljuje zajedno sa crnom bojom u sastavu istog frazema. Posljedica je to činjenice da je kod većine frazema sa crnom bojom i onih sa kombinacijom crne i bijele boje za izgradnju frazeološkog značenja presudna upravo simbolika boje koja pobliže određuje druge komponente frazema, za razliku od frazema sa bijelom bojom u kojima boja sudjeluje u izgradnji frazeološkog značenja samo kao vizualni dio semantičkog taloga. Iako crna i bijela boja u jezik unose bogatu simboliku, pri određivanju stupnja i načina utjecaja njihove simbolike na izgradnju frazeološkog značenja kada se nađu u sastavu frazema, važnije je od poznavanja njene simbolike utvrditi na koji od dva spomenuta načina boja sudjeluje pri izgradnji značenja.

LITERATURA

- Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Nakladni zavod MH, 1987.
- Fink, Ž., *Frazeologizmi s numeričkom komponentom (na materijalu hrvatskih ili srpskih i ruskih frazeologizama)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 24, 1989, str. 81-96
- Stolac, D., *Boje u starijoj hrvatskoj frazeologiji i leksikografiji*, Filologija, 22-23, Zagreb, 1994, str. 259-269
- Шанский, Н. М., *Фразеология современного русского языка*, Высшая школа, Москва 1985.
- Škara, D., *Colours and Metaphors: Cognitive Perspectives*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru - razdio filoloških znanosti, 37, Zadar, 2000, str. 65-73

KORIŠTENI RJEČNICI

- Анић, В., *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998.
- Бирх, А. К., Мокиенко, В. М., Степанова, Л. И., *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник*, под редакцией В. М. Мокиенко, Фолио-пресс, Санкт-Петербург 1998.
- Бирх, А., Мокиенко, В., Степанова Л., *Словарь фразеологических синонимов русского языка*, Феникс, Ростов-на-Дону 1997.
- Войнова, Л., Жуков, В., Молотков, А., Федоров, А., *Фразеологический словарь русского языка*, под редакцией А. И. Молоткова, Русский язык, Москва, 1978.
- Korać, T., Menac, A., Popović, M., Skljarov, M., Venturin, R., Volos, R., *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 1979.
- Matešić, J., *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb 1982.
- Ожегов, С. И., Шведова, И. Ю., *Толковый словарь русского языка*, Лгъ, Москва 1992.
- Жуков, В. П., Сидоренко, М. И., Шкляров, В. Т., *Словарь фразеологических синонимов русского языка*, под редакцией В. П. Жукова, Русский язык, Москва 1987.